

PLANTE MEDICINALE UTILIZATE ÎN BALNEOTERAPIA ARDELEANĂ ÎN SEC. XVI—XVIII.

G. Rácz, Carolina Lázár Szini

Istoria multiseclară a balneologiei este bogată în date privind utilizarea diferitelor plante aromatice sau tămăduitoare în scopul măririi eficacității curei balneare sau pentru înlăturarea unor fenomene secundare, ne dorite ale acestora (2).

Manuscrisul intitulat „Ars medica“ din colecția Bibliotecii Documentare Teleki-Bolyai din Tg.-Mureș* este cel mai vechi izvor ardelean pe care l-am putut studia sub acest aspect. Menționăm doar indicația, privind folosirea unor băi preparate cu visc galben (*Loranthus europaeus*) în podagră și în dureri reumatice ale umărului, cu ațit mai mult, cu cit botanica farmaceutică contemporană nu consideră viscul galben (de stejar) plantă medicinală. Aceiași izvor amintește și băile preparate cu extract de frunză de nuc (*Juglans regia*), pentru alinarea „durerilor“ picioarelor (reumatism?). Indicații similare pot fi regăsite și într-un manuscris cirilic, datînd tot din sec. al XVI-lea, semnalat de *Gheorghiu* (7) și păstrat la Arhivele Statului din București.

La sfîrșitul secolului al XVII-lea, medicul ardelean *Páriz Pápai* Ferenc în opera sa „Pax corporis“ (14) recomandă în mod insistent în diateza gu- toasă și în sciatică băi obținute prin adaos de remedii vegetale ca: diferitele părți de boz (*Sambucus ebulus*), de jaleș (*Salvia officinalis*), sulfină (*Melilotus officinalis*), mușețel (*Matricaria chamomilla*), împărăteasă (*Bryonia alba*), unele din ele cu un efect antiflogistic real.

Luminismul medical al sec. al XVIII-lea fructifică roadele medicinei casnice, pentru a pune la dispoziția celor nevoiași „rețete“ accesibile. Medicul luminist *Mátyus István* (11) în vol. al VI-lea al operei sale „Dietetica veche și nouă“ (*Ó és Új Diätetika*) (1793) recomandă băile calde cu schinduf (*Trigonella foenum graecum*) ca și plante cu proprietăți identice cu ale săpunului (cu conținut în saponozide, conform nomenclaturii de azi) în diferite afecțiuni dermatologice. *Mátyus* dă o largă utilizare așa numitelor „băi artificiale“ sub care înțelege „băi în care se fierb și diferite remedii necesare pentru tămăduirea bolilor după indicațiile medicului“. Sub acest aspect el distinge băi emoliente, astringente, revulsive, anestezice etc. desemnînd pentru fiecare grupă și plantele medicinale adecvate, în total cca. 50 de specii. În lucrarea medicului mureșean, alături de utilizări întîlnite și la alți autori contemporani, vom da de unele indicații originale ale plantelor medicinale în cazul cărora o verificare experimentală ar fi binevenită.

Tot un colorit luminist are și lucrarea medicului luxemburghez *La Langue* (1743—1799) „De aquis Hungariae medicatis“, apărută la Carei în anul 1783 (8), adresîndu-se în primul rînd bolnavilor nevoiași. Lucrarea conține o serie de recomandări, privind utilizarea unor droguri vegetale în vederea înlăturării consecințelor negative ale curelor de băut ape acide. *La Langue* recomandă consumarea cantității totale de apă minerală într-o perioadă de 1—2 ore, cu întreruperi de un sfert de oră, în care timp să se mestece fructe de anason, de chimion, de ienupăr, mărar, coajă de lămîie sau scoartă de lemn dulce. Autorul așteaptă un efect favorabil din partea acestor produse

* Exprimăm mulțumiri colectivului Bibl. Doc. Teleki-Bolyai pentru tot concursul de care am beneficiat la elaborarea acestui studiu.

vegetale, datorită acțiunii lor carminative, tonifiante și de înlăturare a durerilor gastrice și abdominale. Putem constata că într-adevăr drogurile recomandate de *La Langue*, conțin uleiuri volatile, utilizate și în zilele noastre, datorită acțiunii lor stomahice și antispasmodice. Dintre cele 6 droguri recomandate 4 sînt considerate oficinale și în ultima ediție a Farmacopeei Române (6) și anume: *Fructus Anisi*, *Fructus Carvi*, *Fructus Juniperi* și *Cortex Cinnamomi*.

În lucrarea medicului luxemburghez vom găsi și descrierea detaliată a tehnicii băilor. Se recomandă băi calde pregătite în mai multe feluri, cu adăugarea unor ierburi tămăduitoare pentru a mări forța terapeutică a apelor minerale mai ales în cazul stărilor de astenie. Astfel de specii de plante sînt îndeosebi cele aromatice ca: jaleșul (*Salvia officinalis*), levănțica (*Lavandula vera*), maiorana (*Maioranna hortensis*), izma creastă (*Mentha crispa*), rădăcina de iarbă mare (*Inula helenium*). Se indică însă și plante emoliente ca nalba, nalba mare, luminărița, toate considerate oficinale și azi în farmacopee datorită conținutului lor în substanțe mucilaginoase. Este vorba de drogurile *Flores Malvae*, *Foium et Radix Altheae*, *Flores Verbasci* (6). Ele ar putea fi valorificate — după părerea noastră — și în balneoterapia contemporană (15).

Bolnavilor săraci suferind de constipație, autorul cărții le recomandă ca în perioada curei de băut să ingereze și o soluție de sare amară în apă acidă sau apă obișnuită, iar după aceea să mestece fructe de ienupăr, mărar, chimion sau anason (prescripția nr. 1). Pentru combaterea tulburărilor de micțiune (retenție de urină), care ar surveni în cursul curei de apă minerală, el indică consumarea de amestec de pelin alb (*Herba Absinthii*), fierea pământului (*Herba Centaurii*), rădăcina de iarbă mare (*Radix Inulae*) sau scorțișoară (*Cortex Cinnamomi*). Droguri cu conținut de ulei volatil apar și în cazul unei alte prescripții (nr. 2), indicate de autor, pentru a substitui clișmele cu apă minerală la bolnavii suferind de colici de diferite etiologii.

Răspîndirea largă a utilizării diferitelor remedii vegetale în balneoterapia populară din Ardeal, rezultă și din monografia lui *Benkő I.* (3) consacrată „*Marului Principat al Transilvaniei*” despre utilizarea dumbravnicului (*Mellittis melissophyllum*) sub formă de băi medicinale.

Plante medicinale, asociate cu băi calde sînt consemnate la mijlocul secolului trecut în lucrarea medicului ardelean *Lengyel Daniel* (9). El recomandă între altele sulfina (*Flores Meliloti*) în calitate de emolient, cimbrisorului (*Herba Serpylli*) ca revulsiv, castanul porcesc (*Cortex* sau *Semen Hippocastani*) ca astringent, un decoct de trifoi (*Flores Trifolii*) în dureri sciatiche etc. Utilizarea castanului porcesc este cu atît mai interesantă cu cît specialități industriale, obținute din semințele acestui arbore, se folosesc azi pe scară largă în tratamentul sechelelor după fracturi, contuzii, flebite etc.

Procedeul asocierii curelor balneare cu plante medicinale poate fi regăsit și în Țara Românească și Moldova, *Leon N.* (10), savant, culegător și comentator al procedeelor etnoiatriei românești, semnalează că „băile medicinale sînt mai des utilizate mai ales pentru copii”, constatare care corespunde pe deplin relatării mai vechi a lui Constantin *Caracaș*, din lucrarea „*Topografia Țarei Românești*”, (1830) (5) că „țărancele obișnuiesc să-și scalde copiii și cînd sînt bolnavi, dar atunci fierb apa cu diferite ierburi aromatice”.

Datele cu privire la utilizarea unor remedii vegetale, asociate cu procedee balneoterapeutice în culegerile de folclor medical din ultimele decenii, reprezintă rămășițele unor vechi procedee empirice. Multe utilizări par a fi caracteristice unor regiuni limitate. Sub acest aspect merită atenție datele culese și prelucrate de *Butura* (4) privind iarba de întruiele (*Eupa-*

torum cannabinum), amestecată în baie în caz de reumatism în Runcul Salvei-Năsăud, cu priboi (*Geranium macrorrhizum*) cu care se fac „scăldături să îngăduie durerile de cruce“ (lumbago) în Maramureș, la Borșa. Pentru intruiiele (reumatism) se mai folosesc amestecate în băi: iarba intruialelor (*Genista sagittalis*), crucea pământului (*Heracleum sphondylium*), hili-moaca (*Juniperus communis*). O serie de date sînt semnalate și în teza lui *Morariu* (18). Recent *Olteanu* (13) descrie tratamentul ulcerelor varicoase în jurul Turdei cu ceai de troscotel (*Herba Polygonii avicularis*) asociat cu băi locale alternate cu apă rece și fierbinte, în care s-au fiert flori de fin.

Am semnalat aceste aspecte mai puțin studiate ale fitoterapiei și ale etnoiatriei românești — informații în primul rînd de un interes istoric — dar animați și de dorința de a atrage atenția balneologilor noștri asupra unei forme de tratament, de multe ori dată uitării în mod nejustificat.

Sosit la redacție: 26 octombrie 1967.

Bibliografie

1. *Ars medica*, manuscris din sec. al XVI-lea. Biblioteca Doc. Teleki-Bolyai. Tg.-Mureș;
2. ATHEY I. M.: *Dragoco Report* (1967), 14, 3, 61;
3. BENKÓ J.: *Transsilvania sive Magnus Transsilvaniae Principatus Olim. Dacia Mediterranea dictus*, Vindobonae 1778, I, 115;
4. BUTURA V.: *Bul. Grădina Bot. Muz. Bot. Univ. Cluj* 1936, 1938;
5. CARACAȘ C-TIN: *Topografia Țării Românești*. Tipografia Eliade, Buc. 1830;
6. *Farmacopeea Română*, Ed. VIII-a, Ed. Med. Buc. 1965;
7. GHEORGHIU E.: *Pagini din trecutul farmaciei românești*, Ed. Med. Buc., 1967;
8. LA LANGUE I.: *A Magyarországi Orvos Vizekről és a betegségekben azokkal való élésnek szabott módjairól a szegényeknek kedvéért*, Carei, Kleman J. 1793;
9. LENGYEL D.: *A Fürdők Gyógyerejéről és Hasznáról*, Buda. 1842;
10. LEON N.: *Istoria naturală medicală a poporului român*, *Analele Academiei Române*, II. secț. șt. Buc., 1903;
11. MÁTYUS I.: *Ó és Új Diaetetica*, Pozsony, 1787—1793, I—VI;
12. MORARIU T.: *Teză*. Universitatea din Cluj, 1937;
13. OLTEANU E.: *Spitalul* (1962), 2, 166;
14. PÁRIZ PÁPAI F.: *Pax Corporis*, Cluj, 1690;
15. WEISS R. F.: *Lehrbuch der Phytotherapie*, Hippokrates-Verlag, Stuttgart 1960.